

Beata Wieczorek

Metody konserwacji oleodruków z kolekcji Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu

Rocznik Muzeum "Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie" 3, 179-186

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Metody konserwacji oleodruków z kolekcji Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu

Beata Wieczorek

Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu

Oleodruki wykonane na papierowym podłożu są szczególnie wrażliwe na działanie różnych czynników zewnętrznych.

Za idealne parametry przechowywania przyjmuje się zakres temperatury od 18 do 21°C oraz wilgotności względnej od 50 do 60%¹. Warunki takie są trudne są do uzyskania, zwłaszcza że wiele oleodruków i różnorodnych kompozycji na podłożu papierowym ekspozycyjnych jest na terenie Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu w drewnianych chałupach, kościele czy kapliczkach. Nie występuje problem z przesuszaniem czy nadmierną ekspozycją na światło, natomiast największe zagrożenie stanowi panująca w tych pomieszczeniach podwyższona wilgotność. Aby zapewnić wymianę powietrza, obiekty są intensywnie wietrzone, a w chłodne i deszczowe dni w piecach znajdujących się w chałupach rozpalany jest ogień.

Przeszkoleni opiekunowie ekspozycji szybko reagują na powstałe zagrożenia i powiadamiają o zauważonych zmianach i uszkodzeniach. Przeprowadzane są, w miarę możliwości, częste kontrole stanu zachowania. Po skończonym sezonie udostępniania wewnątrz zwiedzającym oleodruki przewiezione do pracowni konserwatorskiej poddawane są oględzinom i naprawom, a następnie w okresie od listopada do marca przechowywane w magazynach i przed kolejną ekspozycją ponownie przeglądane pod kątem stanu zachowania. W magazynach stale, a w drewnianych budynkach

■ 1 *Konserwacja zapobiegawcza w muzeach*, red. D. Folga-Januszewska, Warszawa 2015, s. 81.

na terenie skansenu czasowo, stosuje się odwilżacze, osuszacze powietrza. Ważne jest również właściwe przygotowanie oleodruków do transportu. Odnosi się to do przemieszczania wewnątrz muzeum, a także do instytucji wypożyczających obiekty na wystawy czasowe.

Ze względu na specyficzną technologię wykonania stosowane są różnorodne metody konserwacji oraz indywidualne sposoby traktowania danego obiektu. Oleodruki bez oprawy stanowiące niewielką część zbioru są przechowywane w kartonowych teczkach. Natomiast pozostałe są oprawione w ramy, zabezpieczone od lica szybą, zaś od odwrocia – przyciętym kartonem. Niektóre posiadają *pass-partout* papierowe lub namalowane na szybie farbami olejnymi. Papierowe odwrocia – na ogół zawilgocone, pofałdowane i uszkodzone – wymieniane są na nowe kartonowe, bezkwasowe. Zachowane zaś zostają te z firmowymi nalepkami, odręcznymi napisami, przytwierdzonymi paskami gazet.

Oleodruki bywają przyklejone na różnego rodzaju podłoża, jak perforowany lub pełny karton, na podobrazie metalowe, gipsowe czy płócienne. Wchodzą w skład bogatych kompozycji złożonych z wielu elementów wykonanych z różnych materiałów. Specyficznym rodzajem wykorzystania oleodruku są wizerunki świętych w *sukienkach* (*Matka Boska z Dzieciątkiem, Jezulatek*), w których w odpowiednich miejscach przyklejono fragmenty np. twarzy, dłoni, inskrypcji. *Sukienki* bywają wykonane z tkanin bogato udrapowanych lub naciągniętych na usztywnioną formę bądź złożone, odlane z masy sztukatorskiej. Odspojone elementy oleodruku przytwierdzane są klejami dobranymi do rodzaju podłoża. Jeżeli jest to papier czy płótno, stosuje się klej Klucel G rozpuszczony odpowiednio w wodzie lub acetonie, jeżeli gips – alkohol poliwinylowy². Przedstawienia w *sukienkach* są na ogół bogato zdobione złożonymi, wytłaczanymi z kartonu dekorami (koronami, gwiazdkami, pasami koronek), wybijanymi ze sztancy metalowymi gwiazdkami, imitacjami kamieni szlachetnych czy koralami, a nawet zasuszonymi elementami roślinnymi. Przetarte i utlenione powierzchnie z pozłotkami podczas renowacji pokrywa się brązami złotymi lub srebrnymi w postaci pasty (*goldfingery, poliertgrunty z poliertkremami*). Oderwane dekory, w zależności od zastosowanej techniki, przyklejane są do podłoża lub przyszywane nicią.

Ciekawą odmianą oleodruków są obrazy harfowe, które tworzą paski pociętego oleodruku przyklejone do metalowych tasiemek ustawionych na sztorc w stosunku do podobrazia. Przedstawienie układu

się w całość podczas oglądania obrazu z boku, pod skosem. Najczęściej w skład kompozycji wchodzi *Najświętsze Serce Jezusa i Marii* oraz w głównej części *Matka Boska Częstochowska* lub *Chrystus Bolesciwy* i *Matka Boska Bolesna z Ukrzyżowaniem*. Metalowe podłoże w uszkodzonych miejscach ulega korozji, powstają tam gniazda rdzy, które należy usunąć mechanicznie i pokryć inhibitorem oraz roztworem Paraloidu B-44³. Obrazy harfowe były na tyle atrakcyjne, że powstawały jeszcze w połowie XX wieku, lecz z materiałów mniej szlachetnych. Pocięte oleodruki nie były już naklejane na metalowe paski, a odlewy z masy sztukatorskiej zastąpiono odlewami z plastiku. Aby przytwierdzić do takiego typu podłoża odspojony fragment oleodruku, należy zastosować pośrednią warstwę kartonu i dopiero do niego przykleić oleodruk⁴.

Fot. 1. Oleodruk barwny *Koziołek*, stan po konserwacji

Fot. B. Wieczorek, 2013 rok

■ 3 J. Krauze, *Problematyka technologiczno-warsztatowa, korozyjna i konserwatorska malarstwa na podłożu metalowym*, „Biuletyn Informacyjny Konserwatorów Dzieł Sztuki”, 2002, nr 13, s. 3–4.

4 W nowszych kompozycjach oleodrukowych stosowano różnorodne materiały, również tworzywa sztuczne. Nie zawsze poszczególne działania renowacyjne są opisane w literaturze fachowej i trzeba dochodzić do nich metodą wielokrotnych prób.

Do czyszczenia powierzchni oleodruków i papierowych *passe-partout* z nalotów kurzu czy pleśni używane są przeznaczone do tego profesjonalne pędzle, gumki i sztyfty. Scalenie kolorystyczne odbywa się w ograniczonym zakresie jako punktowanie ubytków farby drukarskiej akwarelą na bazie roztworu Sealer 123 A lub farbami olejnymi na podkładzie werniksu retuszlerskiego⁵.

Aby uzyskać matową powierzchnię retuszowaną, można stosować akwarele zmieszane z pastelami. Oleodruki miały imitować obrazy olejne, w tym celu pokrywano ich powierzchnię lakierami czy bardziej lub mniej błyszczącymi werniksami, które z biegiem czasu ulegały utlenianiu i matowieniu. Istotnym problemem jest ślepienie i ciemnienie retuszy, dlatego ważne jest przygotowanie podłoża pod punktowanie, tak aby je dobrze zaizolować. Końcowe zabezpieczenie wykonywane jest wielokrotnie i miejscowo, w zależności od finalnego efektu z zastosowaniem werniksów w płynnej postaci lub aerozolu. Pędzlem kładzione są na błyszczących oryginalnych powierzchniach, a na matowych stosuje się odmiany satynowe w sprayu. Czasem dobrą metodą „ożywienia” utlenionego werniksu jest wtarcie oleju lnianego⁶.

Na koniec kilka opisów metod konserwacji wybranych obiektów. Niewielki oleodruk przedstawiający koziołka został zawilgocony w dolnej partii, gdzie pojawiła się pleśń. Po jego wyjęciu z ramy, usunięto kurz i naloty pleśni pędzlem, następnie prasowano przez bibułę. Ubytki farby drukarskiej pokryto roztworem Sealeru i retuszami akwarelowymi. Całą powierzchnię lica powleczono uniwersalnym werniksem akrylowym firmy Schmincke.

Z kolei na oleodruku *Anioła Stróża* (z chłopcem) zniszczeniu uległa warstwa werniksu. Pierwotnie oleodruk był przyklejony na brzegach do odwrocia szyby z namalowanym czarną farbą *passe-partout*. Prawdopodobnie silna ekspozycja na działanie światła, zmiany temperatury i wilgotności w miejscu, w którym wisiał na ścianie spowodowały degradację wierzchniej warstwy, jej spudrowanie i częściowe przyklejenie drobin do powierzchni szkła. Po odklejeniu oleodruku należało delikatnie za pomocą pędzla usunąć ruchome, wymieszane cząstki werniksu i farby drukarskiej. Całą powierzchnię skonsolidowano roztworem Sealeru, następnie przemyto terpentyną balsamiczną, pokryto werniksem retuszlerskim, wreszcie wykonano punktowania farbami olejnymi i werniksowanie końcowe.

■ 5 B. Slamsky, *Technika malarstwa*, t. II, Warszawa 1965, s. 288–290.

6 W. Ślesiński, *Techniki malarskie. Spoiwa organiczne*, Warszawa 1984, s. 155–157.

Fot. 2. Oleodruk barwny *Anioł Stróż*, przed konserwacją

Fot. B. Wieczorek, 2013 rok

Fot. 3. Oleodruk barwny *Anioł Stróż*, w trakcie konserwacji

Fot. B. Wieczorek, 2013 rok

Fot. 4. Oleodruk barwny *Anioł Stróż*, stan po konserwacji

Fot. B. Wiczorek, 2013 rok

W przypadku oleodruku naklejonego na płótno i podmalowanego farbami olejnymi zastosowano metodę konserwatorską nieodbiegającą od konserwacji właściwej dla obrazów olejnych. Barwny (w oryginale) druk reklamowy wody kolońskiej, przedstawiony poniżej, nakleiono w latach międzywojennych XX wieku na płótno i nabito na krosna, jego powierzchnię częściowo pokryto farbami olejnymi, podkreślając pewne elementy przedstawienia – karnację, części stroju ukazanej kobiety, kolorystykę tła. Całość pokryto grubą warstwą werniksu. Tłuste spoiwo farby spowodowało pęknięcia warstwy olejnej i wykruszenia. Po zdjęciu płótna z blejtramu odkurzono powierzchnię lica, następnie oczyszczono roztworem Contrad 2000, ubytki uzupełniono kitami kredowo-klejowymi. Po nabiciu na krosno wykonano retusze farbami olejnymi, a całość pokryto uniwersalnym werniksem akrylowym.

Fot. 5. Reklama wody kolońskiej, w trakcie konserwacji

Fot. B. Wieczorek, 2015 rok

Fot. 6. Reklama wody kolońskiej, stan po konserwacji

Fot. B. Wieczorek, 2015 rok

Oleodruki jako tanie imitacje obrazów olejnych stały się synonimem kiczu i zostały skazane na zapomnienie. Na szczęście znów odżywa zainteresowanie tą formą obrazów, unikatowymi, bogato zdobionymi kompozycjami o tematyce religijnej czy przeróżnymi świeckimi przedstawieniami. Są one świadectwem kultury materialnej minionych czasów oraz tęsknoty współczesnego odbiorcy za nieskomplikowanym, uporządkowanym, trochę naiwnym i sentymentalnym światem.

Summary

Methods of Oil Prints Conservation from the Collection of the Opole Open-Air Museum of Rural Architecture

The article's introduction chapter presents the damage prevention and conditions of oil prints stored in the Opole Open-Air Museum of Rural Architecture. Because of the mixed methods of color oil print making and the type of its framing, various methods and preservatives are used. The object is treated individually depending on the type of substrate, protection of a print surface, the degree of destruction and forms of the image. The rich compositions in which an oil print is a part of a whole, require comprehensive preservation activities. Such objects are images of saints with *dress* ornaments so called: "Harp paintings" or images including plaster casts. All the decorative elements made of paper, metal, fabrics, painted or gilded are renovated too. The given examples of conservation treatment are based on the specific examples of several objects with different levels and types of damage. The methods and means for gluing, surface cleaning, layers consolidation, reconstructing missing pieces and securing the face of oil prints have been detailed.